

“HUZURSUZLUĞUN KİTABI” ODAĞINDA MODERN ÇAĞLARIN ANLATI ROMANLARI

«Hafifçe sonbahara dönmüş bir şafak vakti
çıkım o hiç gerçekleşmeyen yolculuğa.»

Fernando Pessoa-Huzursuzluğun Kitabı /
Çıkılmamış Yolculuk (1)-sf 658

1. “Kalabalıklar arasında sürüp giden yalnızlıklar”

Kimi romanlar okunmak için kimi yerleri ve kimi zamanları bekler. Okumaya niyetlendiğiniz roman eğer Fernando Pessoa'nın *Huzursuzluğun Kitabı*'ysa hiç buralarda vakit kaybetmeyin; Pessoa'nın uyarısına uyarak, sonbaharın hüzünlü günlerinden birinde başınızı alıp doğruca Lizbon'a gidin. Unutmayın: “Her yeni sonbahar, göreceğimiz son sonbahara biraz daha yakındır.” Bir de şu var: “Biz, olmadığımız şeyiz, bayat kısa ve bazine.”

İstanbul gibi, Roma gibi, yedi tepe üzerine kurulu Lizbon'un parke taşlı dar sokaklarından yokuş aşağı limana doğru yürümek, yolunuzun üzerinde öylesine rastladığınız küçük bir kafenin asmatında kahvenizi yudumlarken romanın sayfaları arasında kaybolmak inanın size iyi gelecektir. Yoldan geçerken öylesine

rastladığınız bir kafe yerine mümkünse Lizbon'da Pessoa'nın kahvesine, *Brasileira*'ya gidin; kitabın hiç olmazsa bir bölümünü bu asırlık kahvede okuyun. Kahvenin önündeki Pessoa heykelinin yanında, leylak rengi çiçeklerin açtığı, baygın kokulu jakaranda ağaçlarının, ıhlamların altında bir hatıra fotoğrafı çektiğiniz artık size kalmış.

Hüzünlü bir şehirdir Lizbon. Fernando Pessoa, yuvası bildiği Lizbon için “*Ey Lizbon'um, yuvam benim!*” diye yazar. Benzer bir duygulanımla, “Latin Amerika'nın kesik damarları”nın romancısı Isabel Allende, bir söyleşisinde memleketi Şili'yi “yüreğimdeki ülke” diye tanımlamaz mı? Yazarların duygulanımları evrenseldir; Nâzım'ın bilinen şiirlerinden birinde (“Angina Pectoris”-Bir anlamda “kalp ağrısı”) dile getirdiği şu dizeler, aynı denize dökülen sakin, serin nehirlerin billur berraklığı gibidir:

Yazı
İbrahim BERKSOY
(ME'91)

FERNANDO PESSOA HUZURSUZLUĞUN KİTABI

Çeviri: SAADET ÖZEN

*"Yarısı burdaysa kalbimin
yarısı Çin'dedir, doktor.
Sarmebre doğru akan
ordunun içindedir.
Sonra, ber şafak vakti, doktor;
ber şafak vakti kalbim
Yunanistan'da kurşuna diziliyor."*

Kalabalıklar arasında sürüp giden yalnızlıkların sarmalında da olsak "insana dair hiçbir şeye ilgisiz kalmamış olmak" ne güzel... Belki de sırf bu yüzden, değerli aydınımız, eleştirmenimiz Fethi Naci'nin son derece yerinde bir saptamasıyla, "insan tükenmez"... Çünkü umutsuz yaşanmaz; umut tükenmez...

Kalabalıklar arasındaki en derin yalnızlık duygusu belki de Fernando Pessoa'nın *Huzursuzluğun Kitabı*'nda yer verdiği şu sözlerde gizli: "Bir insan ne kadar yükseğe çıkarsa, ister istemez o kadar şeyden de mahrum kalır. Zirvede bir tek ona yer vardır." Geçtiğimiz yüzyılda kimi romancılar, kendi perspektiflerinden, bireyciliğin saf ve naif halini eleştiren romanlar yazarlardı. Örneğin Jack London, *Martin Eden*'de, bir roman kurgusu çerçevesinde bunu başarıyla yapmıştı. Artık geçmiş yüzyılların o "saflığından", "naifliğinden" oldukça uzağız... Bugün o naifliğin yerini, sanki marifetmiş gibi, "zirvede tek başına olmak" aldı. İnsanlığın geleceğini tehdit eden ne büyük bir kötülük!..

2. Çağdaş anlatı sanatı ürünü olarak "anlatı romanları"

Roman okumaya gündelik yaşamlarında daha geniş pencereler açanlar, kitabevi raflarında yeni romanları keşfe çıkanlar iyi bilir: Her okunan roman başka okumalara davetiye çıkarır, kapı aralar. Borges'in "Yolları Çatallanan Bahçe" adlı gizemli anlatılarında olduğu gibi, her yeni okuma, kendimizce oluşturduğumuz ve bir şehrin meydanına benzetebileceğimiz "okuma merkezlerimizi" adeta bir labirent gibi sarıp sarmalar.

Fernando Pessoa, *Huzursuzluğun Kitabı* adını verdiği yüzlerce sayfalık el yazısı notlarında, gündüzleri Lizbon'da bir manifatura dükkânında muhasebecilik yapan, geceleri ise Lizbon'u dinleyen Bernardo Soares adlı bir "dış karakter"le tanıştır bizi. Pessoa, kurguladığı bu dış karakterleri "heteronym" olarak adlandırır. Bernardo Soares, Álvaro de Campos gibi, Alberto Caeiro gibi, Pero Botelho gibi, Alexandre Search gibi, Ricardo Reis gibi, yazarın kendi içinden çıkarıp ete kemiğe büründürdüğü, edebiyat dünyasına kazandırdığı 70'i aşkın düşsel karakterden, daha doğrusu yazardan biridir. Pessoa, *Huzursuzluğun Kitabı*'nda takdim ettiği Bernardo Soares'i "yarı-dış kimlik" (yarı-heteronym) olarak niteler. Bernardo Soares, yazarın yarattığı karakterler/yazarlar içinde belki de kendine en çok benzeyendir. Buradan hareketle, *Huzursuzluğun Kitabı*'ndaki 500'ü aşkın anlatı/deneme/günlük, Bernardo Soares adı altında, Pessoa'nın "olaysız yaşamöyküsü"nü çok çeşitli perspektiflerden izdüşümleri olarak da okunabilir.

Kitabı elinize alıp okumaya başladığınızda bir süre sonra usanıp elinizden bırakacak gibi oluyorsunuz. Hayatta karşılaştığımız, yüzleştığımız pek çok huzursuzluk ânını okudukça, okuduğunuz satırlar kimi zaman sizi sinirlendirecek, kimi zaman kızdıracak; kimi zaman iç dünyanızda kabuk bağlamaya yüz tutmuş yaraları kanatacak, kimi zaman sizi hayrete düşürecek, kimi zaman da altını çizdiğiniz, içinize işleyen, kulağınıza küpe yapacağınız aforizmalara/özlü sözlere dönüşecek. Bunca karmaşık duyguyla baş ederken bir de bakmışsınız ki meraktan anlatının sayfaları arasında çoktan kaybolup gitmişsiniz!.. Okudukça, geçmiş zamanlara dair anlatılan kimi hikâyelerin aslında size hiç de uzak ya da yabancı olmadığını hayretle fark edeceksiniz. Şöyle ki:

"Hikâyeye göre İran'da bir kent kuşatılmıştır. Satranç oynayan iki oyuncu etrafın yakılıp yıkılmasına aldırmadan oyunlarına devam etmektedir. Askerler oyuncuların satranç oynadıkları yere dalıp oyuncularından birinin kafasını uçurduklarında diğer oyuncu yalnızca bir sonraki hamleyi düşünmektedir..."

Bir sandığın derinliklerinde bir yönüyle akıp geçen zamanın insafına, diğer yönüyle de geleceğin edebiyat dünyasının ilgisine, beğenisine terk edilmiş 27 bin sayfalık el yazması not yazarın ölümünden yıllar sonra, bulunup tasnif edilmeye başlandığında eldeki edebiyat hazinesinin boyutu o zaman için henüz tam olarak anlaşılammıştı. Yazar, 47 yıllık kısa sayılabilecek hayatında (1888-1935) kimi dergi yazıları ile birlikte ardında yayımlanmış sadece 4 kitap bırakmıştı. Ana dili Portekizce olarak yayımlanmış tek eseri ise *Mensajem*'di (Mesaj).

Fernando Pessoa'yı bugün Portekiz edebiyatının yenilikçi bir yazarı olarak selamlayıp çağdaş anlatı sanatının eşsiz öncüleri arasında saymamızı, yazarın ölümünden yıllar sonra kız kardeşinin bir rastlantı sonucu açtığı o sandıktan çıkan 27 bini aşkın elyazması sayfaya borçluyuz. *Huzursuzluğun Kitabı*, binlerce sayfa elyazması incelenip tasnif edilerek ilk kez 1982'de yayımlandı. Saadet Özen'in üç yıl süren dikkatli ve öznel çeviri çalışmasıyla ilk kez 2006'da Türkçede yayımlandı ve büyük ilgi gördü. Kitap, 2017'de 17. baskısını yaptı. İlginç ama zor okunan bir anlatı romanı için okurların ilgisi ve okuma isteği oldukça sevindirici. Kitapta yer alan, altı çizilesi pek çok özlü sözün değişik yayınevlerince bir kitap bütünlüğü içerisinde yayımlanmış olması, internet ortamında bu sözlerin pek çok değişik bağlamda paylaşılması Fernando Pessoa'ya ve onun bu ilginç romanına gösterilen ilginin bir başka göstergesi.

Keskin bir gözlem gücünü dolaysız ve içtenlikli bir söyleşi diliyle birleştirip alabildiğine özgür bir düşüncenin uçsuz bucaksız kıyılarında gezinen çağdaş anlatı sanatının öncüleri, gerek bizim edebiyatımızda gerekse dünya edebiyatında unutulmaz izler bırakan ürünler vermiştir. Bir çırpıda ilk akla gelenleri burada anmak gerekirse: Cesare Pavese'nin *Yaşama Uğraşı*, Nurullah Ataç'ın *Günlerin Getirdiği*, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*, Alain'in *Mutlu Olma Sanatı*, Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'si, Jorge Luis Borges'in *Yolları Çatallanan Bahçe*'si, Cortazar'ın *Seksek*i, Octavia Paz'ın *Yalnızlık Dolambacı*, Italo Svevo'nun *Zeno'nun Bilinci* sayılabilir.

3. Edebiyat Kulübü'nün yeni dönemi ve bir teşekkür

Dile kolay; tam 12 yıl geçmiş Edebiyat Kulübü'ndeki ilk buluşmamızın üzerinden. Daha dün gibi anımsıyorum Füzûzan'ın ilk romanı *47'lileri* okuduğumuz günleri. Başta Edebiyat Kulübümüzün kurucusu Şule Şahin olmak üzere başlangıçtan bugüne keyifli edebiyat

sohbetlerine ortak olan, sözü söze ekleyen, sunum ve paylaşımlarıyla okuma ufkumuzu geliştiren tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

“Kalabalıklar arasında yaşanan yalnızlıklar” teması odağında yeni dönemin ilk romanı *Huzursuzluğun Kitabı*'nı 24 Ekim 2017 Salı günü akşamı ben (İbrahim Berksoy), konuğumuz Érica Cristina Moreno ve Oğuzhan Bal birlikte sunduk. Karşılıklı etkileşim içerisinde pek çok yönüyle kitabı, yazarı ve dönemin edebiyat ortamını konuştuk. Doyumsuz bir edebiyat akşamıydı. Ben *Huzursuzluğun Kitabı* odağında modern çağların “anlatı romanları”ndan söz ettim. Konuğumuz Érica Cristina Moreno, o gün bizler için özel bir sunum yaptı. Kendisi Brezilyalı, ana dili Portekizce. Bize önce kısaca Portekizce konuşulan ülkeleri tanıttı. Portekiz ve Brezilya'nın Portekizce konuşulan ülkelerin başında geldiğinden, bugün yeryüzünde 300 milyondan fazla insanın Portekizce konuştuğundan söz etti. Portekiz edebiyatının ülkemizde pek fazla tanınmamış olduğunu dikkate alarak bize kısaca Portekizce konuşulan ülkelerin edebiyatını ve bu edebiyatın öncülerini tanıttı. Daha sonra Fernando Pessoa'nın kişiliğinden, ürünlerinden ve kendi bünyesinden doğurduğu “dış karakter”lerden söz etti. Gecenin sürprizi olarak da *Huzursuzluğun Kitabı*'nın en güzel bölümlerinden birisi olan 95. bölümü (sayfa 144-145) bizlere kitabın orijinal dilinden, Portekizcesinden okudu. Oğuzhan Bal ise, bir “insanlık durumu” olarak “huzursuzluğun” gündelik yaşamdaki yansımaları üzerinde durdu. Amalia Rodriguez'den *fado*'lar eşliğinde, *Huzursuzluğun Kitabı*'nı çeşitli yönleriyle ele alan bilgilendirici, kapsayıcı ve ufuk açıcı bir sunum yaptı.

“Her zamankinden daha fazla huzura ihtiyaç duyduğumuz şu günlerde”, *Huzursuzluğun Kitabı*'nı konuştuğumuz keyifli edebiyat akşamını onurlandıran, katkıda bulunan, emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

